

В.А. Протодьяконов – Кулантай

Абатын туйабын хатарыны

Ньукулаана уолун Бэргэн диэн ааттаабыта. Бу аакка кини, бука, суолта биэрбитэ эбитэ буолуо. “Бэргэн” диэн табыгас ытааччы кини ааттанар. Кини, Ньукулаана, кизьэни быһа оботугар булт туһунан сэхэргиирэ. Бэргэн сэргээн-сэнээрэн истэрэ. Ньукулаана уолун чугас сиргэатыгар мэнэиннэрэ сылдьан, куну ытарга, хапкааны иитэргэ, куобахха туһахтыырга, тиин сырыытын билэргэ үөрэтэрэ. биирдэ кини уолугар биир уостаах сааны бэлэхтээн наһаа үөрдүбүтэ.

Сэрии буолбутугар Ньукулаана Ийэ дойдутун көмүскэһэ барбыта уонна онтон кини төннүбэтэбэ.

Бэргэн абатын оннугар булка сылдьар буолбута.

Кини дьиэтиттэн соччо ырааба суох тиин бэркэ үөскүүр-ууһуур үрэхтэ баар. Кини тиэтэйэ-саарайа хааман, ол үрэх иирэ талахтаах кытылын угуордаата. Аппа устун өрө дабайан хайа үрдүгэр табыста. Хайа кэтэбинээби сыһаа устун баран истэ. Ыт оҕолоро, тылларын таһааран абылаһа-абылаһа, сизлэн сэллэриһэллэр.

Хайдыы аппаны туораан, Бэргэн эриэхэ үүнэр хойуу болбуктатыгар тиийдэ. Болбукта элэн-сэлэн тиит мастардаах. Уол харабын араарбакка тииттэри кыһастаһар. Ол истэбинэ, биир тиин тииккэ өрө кунугурайан сүүрэн табыста, онтон куттанан, Кырбый ыйылыы-ыйылыы Бэргэнгэ сүүрэн кэллэ. Оттон Моойторук уонна Тынырах олох кыһамматтар, үрэ даһаны барбатылар, ирдээбитэ буоланнар, төттүрү-таары сырса сырыттылар. Бэргэн ыт оҕолорун ыһыртаан мутукка тахсан чөрөнөлүү олорор тиини көрдөрө сатаата.

- Оо, дьэ бөөхүллэлэр буолсугут, - диэн Бэргэн кэлэйбиттии сана аллайда.

Бэргэн кыһаата, саа тыһа сатараата. Тиин тэлээрэн кэлэн сиргэ пөл гына түстэ. Ыт оҕолоро тиингэ сырыстылар. Мохсоһол уобан ылла, ону Тынырах былдыһаан барда. Тырыта тыһаары гыммыттарын, уол кэлэн былдыһаан ылла.

Болбукта устун хаампахтаан иһэн, биир тиин тииккэ тахсан олорорун көрөн ыппыта, түһэн иһэн мутукка ыйанан хаалла. Мутугунан экчиргэлии сатаата да, таппата. Тиитигэр бэлиэтии мас өйөннөрдө. Кэлэн иһэн таарыйыам дии санаан аһа турда. Ыт оҕолоро кини иннигэр түһэн сырсан хааллылар. Бэргэн үөһэ хантаарыһнаан, тиитэр мутуктарын кичэйэн көрө иһэр.

Эмискэ хойуу болбукта иһигэр ыт оҕолоро үрэн ньабырбастылар. Үрэр эрэ саналара иһиллэр, бэйэлэрэ көстүбэттэр. Бэргэн ыт оҕолоро үрэр сирдэрин диэки түргэнник хаамта. “Бэдиктэр бааллара, араһа, үөрэнэн эрэллэр, тиини үрэллэр быһыылаах”, - кини үөрэ санаата. Хойуу болбуктаһа чугаһаан истэбинэ, Кырбый ыйылыы-ыйылыы утары сүүрэн кэллэ.

- Акаарыа, эмиз тиинтэн куттанның дуо? – Бэргэн мөхтө. Кырбый кини кэннигэр сөрүөһүннэ уонна быһа ыйылыыр.

Болбукта иһигэр адьас чугас Мохсоҕол уонна Тыгырах уордаһан харса суох үрэллэр. Саналарыттан иһиттэххэ, төттөрү-таары сырсаһаллар быһыылаах.

Бэргэн тиини ытаары саатын бэлэмнэннэ. Хараҕа болбуктаттан араһпат. Онтон эмискэ маһа барчалыыр күүстээх тыас иһилиннэ. Болбукта өрө тилигирии түстэ. Бэргэн соһуйан сиһэ кэдэннээтэ. Кини тохтоон көрөн турда. Туох да көстүбэт.

Бэргэн аттыгар ойоһолуу соһус аарыма тиит, төрдүттэн түөһүллэн, охто сытар. Бэргэн ол тиити былдьаста. Ыт оһолорун санаата айманара сүрдээх. Букатын сарылаһан бардылар. Тиит суон мутуктарыгар эндиэлии тирэммит. Бэргэн тиит анныгар киирдэ. Кырбый, ыйылыы-ыйылыы, кини аттыгар дугуйданна. Адьас чугас сири күүскэ охсуолуур бүтэй тыас уонна хатан часкыйыы иһилиннэ.

- Эһэ! Бу алдьархайы!

Бэргэн тиит анныгар бүк түһэн оһорон, ботуруонун мүччү тута-тута, саатын иитиитин уларытта.

Күтүр улаһан хардан эһэ көхсүн ыардык тыаһатан, кэннинэн хааман, болбукта иһиттэн баадыһалаан тахсан кэллэ. Ыт оһолоро киниэхэ букатын эриллэ сылдьаллар. Эһэни көрөөт, Бэргэн букатын ыксаата, оттон Кырбый киниэхэ өссө ыга түстэ, хонноһун анныгар тумсун батары укта.

Эһэ ыт оһолоро батыһа сылдьан үрэллэриттэн, иннигэр-кэннигэр эриллэ сылдьалларыттан сүрдээһин кыйаханар, абатыгар сири кырбыыр, маһы-оту барчалыыр. Бэргэн, хараһын мунунан көрөн, эһэ хас хамсаныытын кэтэһэн, оргууй тыына, кирийиэһинэн кирийэн оһордо.

Эһэ Бэргэннэ бу тиийэн кэллэ, тиит адаар силистээх төрдүгэр сигэннэ. Уол саатын сомуогун туруоран баран, син биир диэбиттии эһэ диэки уунна. Эһэ Бэргэн диэки эргилиннэ. Айаһын үөлэс саһа атан, аһыыларын ардыатта, икки илин атаһтарын өрө көтөхтө, онуоха халтан түүлээх иһэ, хонноһун анна эбир кыһыл буолан көһүннэ. Уол хараһын быһа симнэ, саа хабылла түспүт тыаһын кулгааһа эрэ истэн хаалла. Онтон саатын ыһыктан кэбиһээт, эргилиннэ да, кэннин хайыһан көрбөккө, ойо турда.

Ыт оһолоро кинини ситэн ылан иннигэр түстүлэр. Бэргэн санаатыгар эһэ адьас субу кинини экирэтэн саба түһүөххэ дылы.

Уол дыиэтигэр тыын быһаһаһын тыынан киирдэ, кыайан санаһарбакка бөтүөхтүү оһордо.

- Ийээ, эһэ...

- Бу издээни! Ол ханна, тукаам? – диэтэ ийэтэ Өрүүнэ, улаһаннык куттанан.

Киэһэ бу түбэлтэ туһунан ыалларыгар булчут Баһылааска кэпсээтилэр.

Сарсыныгар Баһылаас оһонһор бэйэтин тайахчыт ыттарын ылан, Бэргэни сирдэтэн, эһэни суоллуу таһыста.

Булчут ыттар була оһустулар. Эһэ Бэргэн ыппыт сириттэн уонча эрэ хаамыы сири барбыт. Чугаһа бэрт буолан, саа доруобунһууга быыстыын бүтүннүү эһэ хонноһун аннынан сэлиэнэй айаһын саһа тоһо тэбэн кэбиспит.

- Булчут бэрдэ буолсу, абатын туйабын хатарыыны, - диэн кэбистэ Баһылаас
обонньор, Бэргэни санныттан эйбэстик таптайа-таптайа.